

## ד"ר תמר ארז - פסיכולוגית חינוכית והתפתחותית מומחית, מדריכה, יו"ר העמותה הישראלית למען הילד בגיל הרך

בעריכת שרית ארנון-לרנר

### רקע אישי



נולדתי ב-1943, בעת מלחמת העולם השנייה, בעיר סובוטיצה שבסרביה (יוגוסלביה), בבית הוריה של אמי ששכן אז בגטו היהודי. זה היה לאחר שהורי שבו לעיר הולדתם מפאת הסכנה שנשקפה ליהודים בקרואטיה, שם אבי למד פסיכולוגיה ותולדות האמנות באוניברסיטת זאגרב ואמי עדיין השלימה לימודיה התיכוניים. לאחר חודשים אחדים הגברים שבמשפחה נלקחו למחנות (אבי נשלח למחנה עבודה ושרד משום שברח ממנו והצטרף אל הפרטיזנים, והסבים נשלחו למחנה השמדה). הנשים עברו לבודפשט, שם הסתתרו, עד ליציאתן ברכבת קסטנר לברגן-בלזן. לאחר שהייה של שישה שבועות במחנה זה הועברנו למחנה פליטים בשווייץ, ושם גדלתי בקבוצת ילדים שטופלה על ידי אחיות של הצלב האדום (אמי נשלחה לקורס מקצועי שהתקיים באזור מרוחק). מהן למדתי צרפתית כשפת אם. לאחר תום המלחמה, בהיותי לקראת גיל שלוש, שבו הורי והתאחדו בעיר הולדתי, ושוב לזאגרב. את שנות הגן שלי עשינו בזאגרב, ועתה כבר דיברתי סרבו-קרואטית, ויש לי כבר זיכרונות, נעימים ברובם.

ב-30 ביוני 1949 עלינו ארצה באונייה "רדניק". את פנינו קיבל בנמל חיפה הדוד משה, שזרק אלי מן הרציף תפוזים (שהרי הבטיחו לי שנגיע לארץ שבה שמש ותפוזים...). לאחר אירוע שבו צחקו ילדים ישראלים על ה"רייש" שלי, נשבעתי לעצמי שלא אאפשר זאת שוב; הפסקתי לדבר בשפת הורי ועברתי לעברית (אף שבבית הם דיברו ביניהם סרבו-קרואטית ועם הסבתא שגרה עמנו דיברו בהונגרית). גרנו בשכונת ביצרון בתל אביב, כשאני לומדת בבית הספר היסודי כצנלסון בגבעתיים (על שום שייכותו לזרם העובדים), ואין מאושרת ממני כשבכיתה ג' אין מאמינים לי שאני "עולה חדשה", כי משוכנעים שאני צברית. לאחר מכן, בהשפעת מדריכי ב"שומר הצעיר", ממשיכה לבית הספר "תיכון חדש" בתל אביב.

שירתי בצה"ל בסדיר ובמילואים (ובכלל זה במלחמת ששת הימים) בחיל הקשר כאלחוטאית וכמפעילת טלפרינטר.

הורי נקלטו בארץ במהרה. אמי השלימה לימודיה במיקרוביולוגיה במחזור הראשון של אוניברסיטת תל אביב, ואילו אבי עבד כפסיכולוג קליני (זמן מה היה גם מרצה באוניברסיטת תל אביב), והיה פעיל גם במאבקים על זכויות הפרט בחותרו להפרדת דת ומדינה.

### מצב משפחתי

אני נשואה למרדכי, חברי לכיתה בבית הספר התיכון, שלמד כימיה בטכניון (ואז גרנו בחיפה, ולאחר מכן עברנו לתל אביב), והמשיך באוניברסיטת תל אביב בלימודי כימיה אורגנית, ובדוקטורט בכימיה רפואית. הוא עוסק היום בכתיבה מדעית ובניסיון לקדם מיזם המבוסס על המצאה

שרית ארנון-לרנר, פסיכולוגית תעסוקתית מומחית.

המלצות על פסיכולוגים מעניינים או בעלי תפקיד מעניין אפשר להעביר במייל לשרית ארנון-לרנר sarit.arnon@gmail.com



לקידום החינוך בגיל הינקות, ועם יוניסף ישראל). יש לנו מומחיות בתחומי החינוך והעבודה הסוציאלית, וכן אנו בשיתוף פעולה עם עמותת "גושן" לבריאות ורווחת הילד בקהילה. כפי שאמרתי, הפעילות על טהרת ההתנדבות. כמו כן אני נענית להזמנות ארגונים להרצות בכנסים שונים בתחום.

בצד זה אני נהנית מאוד ללמוד באופן עצמאי ומעודכנת בספרות המקצועית הרלוונטית לתחומי עיסוקי. התחום האחד שבו צמצמתי מעורבותי – כנסים בחו"ל (בשל 10 שנים של טיפול הורי באמא שלי...). וכמובן, הגמישות הזאת היא עם זמנים המוקדשים לבילוי עם הנכדים ובני המשפחה.

### רקע מקצועי

בזמן השירות הצבאי למדתי לימודי ערב חלקיים בסוציולוגיה בשלוחת האוניברסיטה העברית. בלימודי התואר הראשון שילבתי לימודי פסיכולוגיה וזואולוגיה. הייתי בין 8 התלמידות במחזור הראשון לתואר שני של המגמה החינוכית (הקלינית של הילד). זה תאם את שאיפתי אז להקל על קליטת נוער עולה ארצה, כשאני מושפעת עמוקות מעבודותיו של ראובן פוירשטיין, ואת הפרקטיקום עשיתי בבית ספר יסודי ובתחנת עלית הנוער בחיפה.

שנת עבודתי הראשונה הייתה בשירות הפסיכולוגי החינוכי של עיריית לוד, שאליו הגענו שתי מתמחות טריות. הפסיכולוגים המנוסים שאותם החלפנו חילקו בינינו שווה בשווה את 18 בתי הספר. מרבית זמני באותה שנה הוקדש לבדיקת ילדים שפקידות הסעד של העיר הפנו לאבחון לקראת הוצאה לסידור חוץ-ביתי. בתום השנה עזבתי.

לאחר פסק זמן שלקחתי (לסיום עבודת התואר השני ולחופשת לידה) עבדתי שלושים שנים בשירות הפסיכולוגי של עיריית תל אביב-יפו. זהו שירות ותיק עם פריסה לתחנות אזוריות, והוא מאפשר עבודה קהילתית. לזכותה של העירייה יש לומר כי היא נתנה שירותים לכל הילדים ובני הנוער שלה, ובכלל זה גם לכל בעלי הצרכים המיוחדים, וגם בנתה והפעילה פנימיות עירוניות. כאן הזדמן לי להתנסות במגוון רחב של תחומי טיפול, שירות לאוכלוסיות רבות ושונות, לגילאים שונים, בתחנות אחדות: התקווה, הדר יוסף, פנימיות ומכון שניאורסון לחינוך מיוחד.

כבר בשנת עבודתי הראשונה בשכונת התקווה נוכחתי בהשפעה הדרמטית של חסך סביבתי: במרחק נסיעה

שלו. שלושת בנינו הם מדענים בתחומי הפיזיקה, הכימיה, מדעי המחשב ומדעי האינפורמציה. שלושתם עשו את התואר השלישי שלהם באוניברסיטת תל אביב (דור שלישי במשפחתנו שלמד שם) ואחד מהם גם מלמד שם. יש לנו חמישה נכדים, וכולם – הבנים, בנות הזוג והנכדים – חיים לשמחתנו בארץ ואנו נהנים מקשרים קרובים עמם.

### התחביבים שלי

במשך שנים רבות עסקתי בקרמיקה ושרתי במקהלה. עם השנים והעומס הרב שבו הייתי נתונה בתפקידי בעבודה הפסקתי לקחת חלק במה שדורש שעות פעילות קבועות נוספות, ונהייתי מאתנחתאות של צפייה בסרטים, פגישות עם ידידים, האזנה למוסיקה (אוהבת ג'אז) ומנסיעות לכנסים מקצועיים בחו"ל ולטיולים (גם אלו הצטמצמו מאוד בשנים האחרונות בשל הטיפול באמי שמצבה הלך והורע ובימים אלו נפטרה).

### התנדבויות

בתקופת הלימודים בתיכון: התנדבות כמדריכה במועדון נוער בשכונת "רמת ישראל" ואחר כך הצטרפות ל"נוער לנוער".

בחיי המקצועיים: חברות כנציגת הפסיכולוגים החינוכיים בוועד הפ"י, חברות בוועדה המקצועית לפסיכולוגיה התפתחותית, ומאז פרישתי בשנת 2005 – חברה בוועד העמותה למען הילד בגיל הרך.

### סדר יום טיפוס

כאשת מקצוע במיל' (להבדיל מהשנים שעבדתי בסדיר) יש לי הפריווילגיה לעסוק בעיקר במה שאני בוחרת, ולא לעסוק במה שאינו לרצוני.

לפני כשלוש שנים, משבחרתי יו"ר העמותה לגיל הרך ([www.israelforkids.org.il](http://www.israelforkids.org.il)), סגרת את תיק העוסק המורשה שלי, וכך אני יכולה להחזיק בלוח זמנים גמיש שמאפשר לקבוע פגישות עם גורמי מקצוע, מעצבי מדיניות (ח"כים ואנשי שלטון מקומי) ועמותות שונות, בניסיון לקדם טיפול בנושאים הקשורים בזכויות הילד בגיל הרך ומשפחתו. יש לי קשר קבוע וחיוני עם הפ"י, ובאופן אישי אני מובילה בעמותה את תחום התמיכה בהורים והורות (אני מייצגת את העמותה בהנהלת המועצה הציבורית להורים, ובקואליציה לחינוך מלידה של "אנו"

## פרופיל אישי

למנהלת מכון שניאורסון, תפקיד שמילאתי כ-18 שנים, ואשר במהלכן הבאתי למימוש את כל התובנות שאספתי מתפיסת העבודה החינוכית ומזו ההתפתחותית גם יחד: מכון שניאורסון שנוסד בשנת 1937 כמפעל חלוצי במערכת החינוך. החל בפיתוח מערכת של בתי ספר לחינוך מיוחד ומוסדות חינוכיים וטיפולים על פי הצרכים הדיפרנציאליים של התלמידים. לאחר עשור כבר היה מערך מרשים של מוסדות חינוך, אבחון, יעוץ ומחקר, העובדים באינטגרציה של בעלי המקצועות השונים מתחומי החינוך, הרפואה, הפסיכולוגיה והעבודה הסוציאלית. בתקופתן של המנהלות שקדמו לי גדל מספר בתי הספר הקשורים למכון והתאפשרה ראייה כוללת של המערכת החינוכית המיוחדת, ובמכון זוהה הצורך במסגרות וטיפולים נוספים ולסייע בפיתוחם. גובשה תפיסת העבודה של הפסיכולוג החינוכי במערכת החינוך המיוחד עם צוות, ילדים והוריהם בהתאמה למאפייני המגבלה.

מה שהנחה אותי הייתה התפיסה ההתפתחותית, הגורסת שכל שאורגניזם מפותח - הוא מאופיין ברמה גבוהה יותר של דיפרנציאציה ואינטגרציה. כל פיתוח העבודה נעשה על ידי שינויים בארגון המשאבים הקיימים. ברם, תחזוקת הצוות העובד בתנאים כה קשים, מנעה ממני בשנים האחרונות עבודה במחקר. לקראת סיום, המלצתי כי המכון ישמש דגם לתחנה פסיכולוגית אזוטרית המתמחה בחינוך מיוחד בניהול עצמי.

במקביל לעבודה במכון, בשנת 1995 הקמנו ד"ר משה לנזמן ואני את פורום הפסיכולוגים של שפ"י לגיל הרך, ובמשך חמש שנים גם ריכזתי אותו. התוצאה המאוד מספקת עבורי הייתה פרסומו, בשנת 2013, של "מודל העבודה" לפסיכולוג החינוכי בגני הילדים, כאשר הוא מספק תשתית תיאורטית וקווים מנחים לעבודה בגילאי 3-5: כשהורחבה מערכת החינוך הממלכתית הפסיכולוגים החינוכיים היו ערוכים מקצועית למתן השירות בה. בשנת 2005 יצאתי לגמלאות ובחרתי להתמקד בתחום קידום הרווחה הנפשית, עם דגש על הגיל הרך. כפסיכולוגית עצמאית, עסקתי ביעוץ, הדרכה, פיתוח והוראה (כגון במסגרות האגף לתוכניות לימודים של משרד החינוך ובשפ"י, וכן במדרשה הארצית ללימודים מתקדמים בפסיכולוגיה חינוכית).

ובמישור ההתנדבותי - הצטרפתי לפעילות מקצועית ציבורית במסגרת הוועד המנהל של העמותה למען הילד בגיל הרך, וייצגתי אותה בוועד המנהל של המועצה הציבורית להורים בישראל ובוועד המנהל של מהו"ת. כמו כן הייתי חברת צוות הסתדרות הפסיכולוגים למועצה

של שני אוטובוסים בסך הכול מביתי פגשתי ילדים כה רחוקים התפתחותית מבני הבכור שהיה אז בגן. ברור היה לי שעבודתנו בגנים (גן חובה, אז גיל 5) מתחילה מאוחר מדי, מה גם שתפקידנו אז היה להעריך מי יומלץ לעלות (מתאים) לבית הספר ומי יושאר לשנה נוספת בגן... לאחר חופשת לידה נוספת עברתי לתחנת הדר יוסף הקרובה יותר למקום מגורי, וקיבלתי על עצמי עבודה בפנימייה וריכוז העבודה בגני הילדים בתחנה. שם פיתחתי כלי לסינון התפתחותי של ילדי גן והדרכתי גנות בגנים החלשים יותר מבחינת האוכלוסייה שלהם, לעבוד על התחומים שבהם זוהה קושי אצל הילדים. לאורך השנה ניתן היה לזהות התקדמות. גם בפנימייה ניתן היה לזהות, עם כל הקשיים הרגשיים שנבעו ממצב הילדים טרם ההשמה והקשיים שקשורים בפרידה מן הבית, כי בתחום הקוגניטיבי ובתפקוד הלימודי הסביבה המטפחת מביאה להתקדמות רבה.

ומכאן, כבר היה ברור לי כי אני מבקשת ללמוד דרכים לקידום הרווחה הנפשית והתפקוד של ילדים מרקע קשה, לעשות זאת מוקדם ככל שניתן - כשהמטרה היא לטפח חוסן בקרב ילדים בסיכון.

וכך, כשהזדמנה לה האפשרות, ובן זוגי עשה לימודי פוסט דוקטורט במיניאפוליס, מינסוטה, ביקשתי להתנדב לעבודה אצל פרופ' אלן סרוף (Sroufe) במכון להתפתחות הילד שבו התקיים מחקר פורץ דרך: מעקב פרוספקטיבי של ילדים משכבות מרובות סיכון, החל מן הטרימסטר השלישי להריונה של האם. זה היה המחקר האמפירי הראשון של ילדים שנבדקה התקשרותם המוקדמת לאם ונבדקו השלכותיה ההתפתחותיות לאורך השנים, על פי המודל המחקרי הנגזר מתורת הפסיכופתולוגיה ההתפתחותית. הפרופסור סירב להצעתי, אמר שאינו מעסיק מתנדבים אלא תלמידי מחקר בלבד. וכך, בלי שתכננתי זאת מראש, הגעתי למסלול דוקטורט מעשיר מאין כמותו, אבן דרך משמעותית מאין כמותה בהתפתחותי המקצועית.

אבן הדרך הבאה הזדמנה לי בשובנו ארצה. הושאלתי על ידי השירות לפרויקט שיקום שכונות בתחנת התקווה. והפעם לתפקיד חלומות: ריכוז העבודה בגיל הרך - בטיפות החלב ובמעונות היום. נוסף לעבודה של פסיכולוגיות ושל יועצת ועובדות פארא-רפואיות שהועסקו במסגרות, הובאו לשכונה במסגרת ה"תוכניות לטף" תוכניות שנבחרו בשיתוף נציגי תושבים וועד השכונה (וגם המדריכות שהוכשרו לתוכנית היו מקרב התושבות). השלב הבא שלי בשירות הפסיכולוגי העירוני היה המינוי

בקריאה ולמידה על ההורות בעידן זה, ובמחשבה על האחריות המקצועית של הפסיכולוגים, תפקידם ודרכי העבודה עם הורים, קהילות וציבור מקבלי החלטות בחברה בנושאים אלו.

ועם זאת, אני סבורה כי נכון לי עתה לאמץ את המאמר "לא עליך המלאכה לגמור, ולא אתה בן חורין להבטל ממנה" (מסכת אבות ב', כ"א). מקווה ליהנות מהזכות שעבודה רבת שנים מקנה - ליהנות מהמשפחה על דורותיה, מפנאי, ואולי גם נסיעות שנדחו בתוקף הנסיבות.

במהלך הכנת הכתבה, נפטרה אמה של  
ד"ר תמר ארז.

מערכת פסיכואקטואליה  
והסתדרות הפסיכולוגים בישראל מביעים  
צער על מותה של האם ושולחים  
את תנחומיהם לתמר ולמשפחתה.  
יהי זכרה ברוך.

הציבורית להורים.

מזה שלוש שנים אני משמשת כיו"ר העמותה. בתקופה זאת פעלתי באופן אינטנסיבי מאוד (פסקתי לעסוק בפרקטיקה משלי) לקידום מדיניות לאומית מתכללת לגיל הרך. אבן דרך משמעותית בעבודתי זאת התרומה לחקיקת חוק המועצה לגיל הרך ביולי האחרון. ועתה, בתחילת 2018 אני יכולה להביט אחורה בסיפוק רב, שכן רעיון זה הועלה על ידי כבר בפגישה שנערכה ביני (כנציגת הפ"י) ובין יו"ר הוועדה לזכויות הילד לפני 25 שנים, וסוף סוף קמה שדולת חברי כנסת לגיל הרך ובהצבעה הצביעו בעד החוק נציגים מכל סיעות הבית וללא הסתייגות.

## חזון

עיקר ענייני המקצועי בשנים האחרונות הוא בניסיון להבין את ההשלכות של השינויים החברתיים והטכנולוגיים על הרווחה הנפשית של הורים וילדים, ואני עובדת רבות



**ביטוח אחריות מקצועית  
בלעדי לחברי הפ"י**

**הפוליסה עם הכיסוי הביטוחי הרחב ביותר  
ובמחיר הנמוך ביותר בארץ! 455 ₪ לשנה**

**להצטרפות: סוכנות טיב קפיטל, טל' 03-9181000  
או דרך אתר הפ"י  
[www.psychology.org.il](http://www.psychology.org.il)**